

HAJNAL BÉLA

prof., habilitált főiskolai tanár
Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar
University of Debrecen, Faculty of Health
hajnal.bela48@gmail.com

P. SZABÓ BÉLA

egyetemi tanár
(<https://orcid.org/0000-0003-4264-6574>)
Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jogtörténeti Tanszék
University of Debrecen, Faculty of Law, Department of Legal History
szabo.bela@law.unideb.hu

BOZÓKY FERENC JOGÁSZPROFESSZOR,
A DEBRECENI M. KIR. TISZA ISTVÁN-
TUDOMÁNYEGYETEM
1946–47. TANÉVI RECTOR MAGNIFICUSA

Bozóky Ferenc több mint 35 éven keresztül volt a Debreceni Tisza István Tudományegyetem jogi karán a statisztika és a közgazdaságtan professzora. A tanulmány a ma fellelhető adatok nyomán végig követi életét a nagyváradi és budapesti diákévektől a debreceni katedrától való megválásáig, amely a jogi kar szüneteltetése miatt következett be. A hallgatók között népszerű és tanártársai által megbecsült professzor a II. világháború után az egyetem utolsó jogász rektoraként fűradhatatlan, háttérben végzett munkájával jelentősen hozzájárult az egyetem újjáépítéséhez. A tanulmány ízelítőt ad a haladó konzervatív gondolkodású Bozóky-nak a statisztika és a közgazdaságtan terén kifejtett tudományos munkásságából is.

Kulcsszavak: Bozóky Ferenc, rector magnificus, Debreceni Tudományegyetem, statisztika, közgazdaságtan, háborús károk

FERENC BOZÓKY, PROFESSOR OF LAW, THE RECTOR MAGNIFICUS OF THE HUNGARIAN ROYAL ISTVÁN TISZA UNIVERSITY OF DEBRECEN DURING THE ACADEMIC YEAR 1946/47. Ferenc Bozóky was a professor of statistics and economics at the Faculty of Law of the István Tisza University of Debrecen for more than 35 years. The professor, popular among his students and appreciated by his colleagues, as the last rector of law at the university, contributed significantly to the reconstruction of the university through his tireless work in the background after World War II. The study also gives a taste of Bozóky's advanced conservative-minded scholarly work in field of statistics and economics.

Keywords: Ferenc Bozóky, rector magnificus, University of Debrecen, statistics, economics, war damage

Beérkezett: 2021. 02. 15.
Közlésre elfogadva: 2021. 05. 15.
Copyright GERUNDIUM

Élete

Bozóky Ferenc statisztikus-közgazdász Nagyváradon született 1886. október 15-én és Budapesten halt meg 1961. december 11-én.¹ Bozóky Alajos nagyváradi jogászprofesszor² és köröstarjáni Hoványi Mária fia, Bozóky Dezső (1871–1857) orvos, Bozóky Gyula (1878–1954) honvéd ezredes és Bozóky Géza jogászprofesszor³ öccse, római katolikus vallású volt. Középiskoláit Nagyváradon végezte,⁴ több vizsgáját kitüntesséllé tette.⁵ Ugyanitt kezdte meg jogi tanulmányait, melyet aztán Budapesten III. éves joghallgatóként folytatott a 1906-os téli félévtől.⁶ Kiváló eredményei okán a Kar Tanácsa javaslatára 1909/10. tanévben a miniszter érdemesnek tartotta egy jelentős külföldi utazási ösztöndíj elnyerésére,⁷ melynek segítségével valószínűleg a lipcsei és a heidelbergi egyetemen hallgatott jogi tárgyakat.⁸ Hallgatóként ösztöndíjakban részesült, például

¹ Életére lásd *Magyar Életrajzi Lexikon* I, szerk. KENYERES Ágnes (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1967), 256.; *Új Magyar Életrajzi Lexikon* I, szerk. MARKÓ László (Budapest: Helikon Kiadó, 2001), 896.

² Bozóky Alajos (1842–1919), jogakadémiai tanár. Hazai és külföldi tanulmányok után 1871-től a nagyváradi jogakadémia tanára, 1879–1911 között igazgatója, közben a budapesti egyetem magántanára. Római joggal és egyházjoggal foglalkozott, lefordította Gaius Institutióinak négy könyvét. Legfontosabb munkái: *A jogi személyekről* (Nagyvárad: Hügel Kiadó, 1870); *A római jog institutióinak tankönyve* (Pest: Heckenast, 1870–74); *Az egyházi jog tankönyve* (Pest: Heckenast, 1871); *Az ausztriai magánjog rendszere* (Budapest: Pallas, 1891); *Az első keresztény kodifikáció* (Budapest, 1905). Vö. *Magyar Életrajzi Lexikon* I, 255–256.; *Új Magyar Életrajzi Lexikon* I, 895–896.

³ Bozóky Géza (1875–1960), jogász, egyetemi tanár. Hazai és külföldi tanulmányok után rövid ideig a megyénél teljesített szolgálatot, 1900–12 között egri jogliceumi tanár, 1912–14 között pozsonyi jogakadémiai, 1914–21-ben pozsonyi, 1923-tól pécsi egyetemi tanár (kereskedelmi és váltójog), 1930/31-ben az egyetem rektora. Legfontosabb munkái: *A bizományi ügylet* (Nagyvárad, 1905); *A korlátolt felelősségi társaság* (Pozsony: Édes István Könyvnyomdája, 1914); *Magyar váltójog* I–II (Pécs: Danubia, 1926); *Magyar kereskedelmi jog* I–II (Budapest: Athenaeum, 1928–29); *Nemzetközi váltójog* (Pécs: Dunántúl Pécsi Egyetemi Kiadó, 1937). Vö. *Magyar Életrajzi Lexikon* I, 256.; *Új Magyar Életrajzi Lexikon* I, 896–897.

⁴ *A Jászóvári Prémontrei Kanonokrend Nagyvárad Főgimnáziumának értesítője 1902–1903-iki iskolai évről* (Nagyvárad, 1903), 87.

⁵ *Budapesti Hírlap*, 1905. szeptember 1., 8; *Budapesti Hírlap*, 1906. szeptember 2., 8;

⁶ 1906-ban III. éves hallgatóként már Budapesten kap ösztöndíjat. *A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem újjáalakításának CXXVII. évfordulója alkalmából 1907. évi május hó 13-án tartott ünnep* (Budapest: Magyar Kir. Tud.-Egyetemi nyomda, 1907), 28.; *Budapesti Hírlap*, 1907. május 14., 12. Később is többször szerepelt a neve a jog kar kitüntetett hallgatói között.

⁷ Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának ülései, 1908–1909, ELTE Levéltár 7.a.9., 1909. április 27. VIII. rendes ülés, 5.; Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának ülései, 1909–1910, ELTE Levéltár 7.a.10., 1909. november 17. III. rendes ülés, 5.

⁸ A hivatalos közlöny szerint az 1909/10. tanévre külföldi tanulmányok céljából 2000 koronás ösztöndíjat kapott a vallás- és közoktatásügyi minisztertől. *Hivatalos Közlöny* 22. sz. (1909): 579. Ennek ellenére Bozóky neve nem szerepel Szögi László adattárában. Vö. Szögi László, *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon 1789–1919*. Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban 5 (Budapest: ELTE Levéltár, 2001).

harmadévesként szorgalmi díjat kapott,⁹ majd budapesti jogszigorlóként a nagyváradai kötődésű Alapy-féle 400 koronás ösztöndíjban részesült.¹⁰

Szigorlati kitüntetéses letétele¹¹ után 1909-ben a jogtudományi-, majd 1911-ben államtudományi doktori¹² oklevelet szerzett a budapesti egyetemen.¹³

Első szakirodalmi próbálkozásai is a '10-es évek első felében láttak napvilágot Nagyváradon. Ezek között – valószínűleg apja hatására is – két római jogi munka is található,¹⁴ de hosszabb-rövidebb terjedelemben foglalkozott köz és magánjogi témákkal is.¹⁵

Tanári pályafutását 1914 közepén kezdte meg,¹⁶ midőn a közgazdaságtan, pénzügytan és statisztika egyesített tanszékére nevezték ki nyilvános rendkívüli tanárrá az apja igazgatása alatt álló nagyváradai jogakadémián. Egyik tekintélyes támogatója a tanszék elnyerésére gróf Széchenyi Miklós püspök volt.

1919-ben az impérium-váltás után, mivel nem vállalta a román nyelvű jogakadémián való oktatást, tanári állásától megfosztották. 1920-ban átköltözött a trianoni Magyarország területére, és 1921 januárjától a Központi Statisztikai Hivatal népszámlálási osztályán teljesített szolgálatot.¹⁷

Érdekes momentum és jellemző a korabeli viszonyokra, hogy a magyar kultusz-kormányzat a Nagyváradot elhagyó jogakadémiai tanárok helyzetét csak 1921 közepén rendezte azzal, hogy a rendes (Horváth Jenő, Lutter János, Buday Gyula és Irk Albert) és rendkívüli (Bozóky Ferenc) tanárokat újólág kinevezte nagyváradai jogakadémiai rendes illetve rendkí-

⁹ Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának ülései, 1906–1907 ELTE Levéltár 7.a.7., 1907. április 24. VII. rendes ülés.

¹⁰ Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának ülései, 1908–1909 ELTE Levéltár 7.a.9., 1908. október 21. II. rendes ülés, 1.

¹¹ *Egyetemi Lapok*, 1909. szeptember 20., 10.

¹² *A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem almanachja az MCMX–MCMXI. tanévre.*, (Budapest: M.-Kir. Tudományegyetemi Nyomda, 1911), 280.

¹³ A debreceni tanári pályázatát bíráló bizottság jegyzőkönyve szerint. Vö. A debreceni Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Tanácsának jegyzőkönyvei, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VIII. 7.a.8., 1922. június 23. melléklet.

¹⁴ Bozóky Ferenc, *Az impedimentum vis ac metus* (Nagyvárad: Láng József könyvnyomdája, 1911); Uő., *A regula Catoniana* (Nagyvárad: Láng József könyvnyomdája, 1911).

¹⁵ Bozóky Ferenc, *Az obstrukció: Tanulmány* (Nagyvárad: Láng József könyvnyomdája, 1911); Uő., *A hitelbiztosítás* (Nagyvárad: Láng József könyvnyomdája, 1912).

¹⁶ 1914. május 23-án kelt a királyi kinevezési okmány: *Budapesti Közlöny*, 1914. június 20., 1.

¹⁷ A debreceni Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Tanácsának jegyzőkönyvei, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VIII. 7.a.8., 1922. június 23. melléklet. Még 1922-ben is ide volt beosztva. *Budapesti Czim- és Lakásjegyzék 1922–1923* (Budapest: Franklin, é.n.), 165.

vüli tanárainak, míg Személyi Kálmánt rendkívüliből rendes tanárrá léptette elő.¹⁸ Utóbbihoz hasonlóan Bozókyt 1922. január 19-én nevezte ki Horthy kormányzó a nagyváradai jogakadémiára nyilvános rendes tanárrá.¹⁹

Bozóky 1921-első felében „*A statisztika elmélete*” tárgyukörből habilitált a budapesti egyetemen,²⁰ s ez alapján magántanári képesítést kapott,²¹ statisztikát adott elő a budapesti és a menekült pozsonyi egyetemen.²²

Miután Illyefalvi Vitéz Gézát 1922 januárjában (Gyakorlati Közgazdaságtani és Statisztikai Tanszékről áthelyezték a debreceni kar egy másik professzori állásába, az Elméleti Közgazdaságtani és Pénzügytani Tanszékre,²³ a megürült katedra betöltésére a Kar rögtön bizottságot küldött ki.²⁴ A bizottság pályázat kiírását kezdeményezte, annak ellenére, hogy Illyefalvi meglehetősen pesszimistán nyilatkozott a pályázat esetleges eredményével kapcsolatban.²⁵ A végül kiírt pályázatra csak ketten jelentkeztek: pilis-maróti Bozóky Ferenc, a nagyváradai katolikus jogakadémia korábbi tanára, illetve

¹⁸ *Hivatalos Közlöny* 19. sz. (1921): 226.; *Budapesti Hírlap* 1921. július 28., 5.

¹⁹ *Hivatalos Közlöny* 6. sz. (1922): 130–131.

²⁰ A habilitációs kérelem ismertetése a kari tanács ülésén: Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának ülései, 1919–1920, ELTE Levéltár 7.a.20., 1920. június 16. V. rendes ülés. 8. sz. A Kari Tanács Kenéz Béla és Balás Károly bírálók javaslatára „*aktív jogakadémiai tanári gyakorlatára*” elengedte a szóbeli kollokviumot és a próbaelőadást és kimondta „a magántanárrá való képesítést.” Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának ülései, 1920–1921, ELTE Levéltár 7.a.21., 1921. március 16. VI. rendes ülés, 26. sz.

²¹ A magántanári kinevezés megerősítése, 1921. július 12.: *Hivatalos Közlöny* 19. sz. (1921.); ECKHART Ferenc, *A jog- és államtudományi kar története 1667–1935* (Budapest: Pázmány Péter Tudományegyetem, 1936), 678.; *A debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem Évkönyve és Almanachja 1929–30* (Debrecen: Tisza István-Tudományegyetem Nyomdája, 1931), 115.

²² A debreceni Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Tanácsának jegyzőkönyvei, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VIII. 7.a.8., 1922. június 23. melléklet.

²³ Illyefalvi életére és professzori tevékenységére vö. FÓNAI Mihály, „Illyefalvi Vitéz Géza”, in „*Ernyedetlen szorgalommal...*”: *A Debreceni Tudományegyetem jogász professzorai (1914–1949)*, szerk. P. SZABÓ Béla, Historia Facultatis Iuridicae IV, (Debrecen: Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, 2014), 235–254.; Uő., „Illyefalvi Vitéz Géza jogászprofesszor, a Debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetem 1926/27. tanévi rector magnificusa”, *Gerundium–Egyetemtörténeti Közlemények* 7, 3–4. sz. (2016): 5–16. Illyefalvi halála után Bozóky írt róla nekrológot. Vö. Bozóky Ferenc, „Illyefalvy Vitéz Géza”, *Debreceni Szemle* 5, 9. sz. (1931): 373–375.

²⁴ A bizottság tagjai Tóth Lajos, dékán, Teghze Gyula, Illyefalvy Vitéz Géza, Iványi Béla és Márffy Ede professzorok voltak. Vö. A debreceni Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Tanácsának jegyzőkönyvei, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VIII. 7.a.8., 1922. január 24., 24. sz.

²⁵ „*Akik figyelembe jöhetnek: Thirring Gusztáv, Buday László, Heller Farkas, Kovács Alajos, vidékre nem hajlandóak jönni, szép pozíciójukat el nem hagyják. [...] nem marad más hátra, minthogy alkalmat adva a jó véletlennek, kísérletet tegyünk, hátha a pályázat kiírása felvetne oly egyéneket, akik közül egyik vagy másik bátortalanágánál, túlzott szerénységénél vagy más körülményeknél fogva, elkerülte a tudományos világ figyelmét. De szerencsés esetben talán nagyjaink közül is egyeseket a tudomány szeretete s független művelhetésének alkalmá, a pályázatban való részvételre indít.*” Vö. A debreceni Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Tanácsának jegyzőkönyvei, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VIII. 7.a.8., 1922. február 21., 29. sz.

Schneller Károly, a miskolci (korábban eperjesi) evangélikus jogakadémia tanára.²⁶ A kar Bozókyt jelölte első, míg Schnellert második helyen, mindkettőt nyilvános rendkívüli tanári pozícióba.²⁷ A javaslatnak megfelelően a miniszter Bozóky kinevezését támogatta, s a kormányzó 1922. október 3-án ki is nevezte²⁸ a debreceni egyetemen statisztika és gyakorlati közgazdaságtan tanszékére nyilvános rendkívüli tanárrá. Ezt követte 1924. november 24-én nyilvános rendes tanárrá történő kinevezése.²⁹ Már rendkívüli tanárként is az megtszegtetés érte, hogy bevásárolták abba az országos végrehajtó bizottságba, amely 1923 elején a nemzetgyűlés elnökét, a kultusz-, valamint a pénzügyminisztert memorandumban kérték az egyetemi tanári fizetések országos szintű rendezésére. Ez ügyben a Kormányzó által is fogadott bizottság tagja volt.³⁰

Bozóky éveken át hetente ingázott Budapest és Debrecen között,³¹ ugyanakkor a Kar hozzájárult, hogy magántanárként a budapesti jogi karon is oktasson.³² Ez a megoldás akkoriban meglehetősen unikális volt a hazai jogi karokon, a budapesti jogi kar ki is mondta, hogy „*az eset precedensül nem szolgálhat.*”³³

Bozóky professzor a II. évfolyamon az első félévben *Statisztikát* (elmélet és történet), ugyanezen évfolyam második félévében pedig *Közgazdasági politikát* adott elő.³⁴ Illyefalvi Vitéz professzor halála után, a 1931/32. és 1934/35. tanévek között helyettes-

²⁶ A debreceni Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Tanácsának jegyzőkönyvei, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VIII. 7.a.9., 1922. június 18.

²⁷ A debreceni Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Tanácsának jegyzőkönyvei, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VIII. 7.a.8., 1922. június 23. 51. sz.: A Kar „[...] kimondja, hogy a statisztika és gyakorlati közgazdaságtan tanszékére első helyen jelöli Dr. Bozóky Ferenczet, a második helyen Dr. Schneller Károlyt, mind a kettőt mint nyilvános rendkívüli tanárt. Egyben kifejezésre juttatja a kar, hogy a tanszékét Dr. Bozóky Ferenczel óhajtja betölteni. Dr. Schneller Károlyt mégis – tekintettel tudományos működésére a jelölésnél nem tartja mellőzhetőnek.” A bizottság az előterjesztésben az alábbiakat is fontosnak tartotta megjegyezni: „A kari előterjesztésben külön rá kellene mutatni arra is, hogy az oktatás zavartalanmenetének biztosítására érdekében kívánatos volna, hogy a kinevezendő új tanár működését már 1922. év szeptemberében megkezdhesse. A lakáskérdés mai nehézségeire való tekintettel a VKMMiniszter ur felkérendő volna tehát arra, hogy a kinevezést soron kívül, lehetőleg még ezévi július hó folyamán terjessze a Kormányzó Ur Ö Főméltósága elé.”

²⁸ *Hivatalos Közlöny* 22. sz. (1922): 417–418.; A debreceni Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Tanácsának jegyzőkönyvei, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VIII. 7.a.9., 1922. november 23. 125. sz.

²⁹ A debreceni Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Tanácsának jegyzőkönyvei, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VIII. 7.a.11., 1925. január 28. 145. sz.; *A debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem Évkönyve és Almanachja 1940–41* (Debrecen: Tisza István-Tudományegyetem Nyomdája, 1942), 207–208. *Hivatalos Közlöny* 1. sz. (1925): 7–8.

³⁰ *Budapesti Hírlap*, 1923. február 24., 2.

³¹ Vö. A debreceni Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Tanácsának jegyzőkönyvei, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VIII. 7.a.15., 1928. november 28. 100. sz.

³² A debreceni Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Tanácsának jegyzőkönyvei, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VIII. 7.a.12., 1926. május 26. 232. sz.; Vö. HOLLÓSI, „*A debreceni...*”, 132.

³³ Visszaulva a kar korábbi, 1923. decemberi döntésére. Vö. Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának ülései, 1925–1926, ELTE Levéltár 7.a.26., 1926. február 11. III. rendes ülés.

³⁴ HOLLÓSI Gábor, *A debreceni Jog- és Államtudományi Kar története (1914–1949)* (Debrecen, 2007), 133–134.

ként előadta az *Elméleti közgazdaságtant* és a *Pénzügytant* is.³⁵

Közgazdaságtani előadásain az általa írott tankönyv³⁶ keretein túlhelyezkedve a mindennapok gazdasági problémáival is foglalkozott. Hallgatói többször látták kofferral a kezében az egyetem lépcsőházában, midőn visszatért a Rákóczi vagy Csapó utcai piacról, ahol vásárlásaival gyakorlati tapasztalatokat akart szerezni a piaci helyzetről. Diákjai is megéreztek, hogy elsősorban a statisztika érdekli. „*Élvezetes előadásaiban elmélyülten elemezte a statisztika elméletét, feladatait, sokirányú gyakorlati felhasználhatóságát, nélkülözhetetlenségét [...]*” Hallgatói nagyra értékelték a „Bonzó”-ként becézett professzor közvetlen modorát és azt, hogy a hallgatókkal előadásokon és vizsgákon kívül is gyakran érintkezett. Hallgatóit felnőttként kezelte és gyakran cserélt eszmét velük társadalmi és közéleti kérdésekről is, nem rejtve véka alá a hivatalos politikával és tájékoztatással szembeni fenntartásait sem.³⁷ Gyakorlati tapasztalatait az is növelte, hogy 1943-ban az Egyesült Kefegyárak Rt. igazgatósági tagja lett.³⁸

A kor szokásainak megfelelően jelentős mértékben kivette a részét az ismeretterjesztésben is: a népszerű népfőiskolai tanfolyamon rendszeresen tartott rövidebb „kurzusokat.”³⁹

1949 augusztusáig – a Kar szüneteltetése okán történt nyugdíjazásáig – oktatott az egyetemen, s közben 1929/30-ban és 1938/39-ben a jog- és államtudományi kar dékánja,⁴⁰ az 1943/44. tanév második félévében Haendel Vilmos helyett prorektor,⁴¹ 1946/47-ben az egyetem rektora volt.

³⁵ HOLLÓSI, „*A debreceni...*”, 125; A debreceni Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Tanácsának jegyzőkönyvei, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VIII. 7.a.21., 1934. szeptember 26. 27. sz.

³⁶ BOZÓKY Ferenc, *Közgazdaságtan* (Pécs: Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt, 1934).

³⁷ CSÉKA Ervin, „Emlékezés régi debreceni jogászprofesszorokra”, *Jogtudományi Közlöny* 57, 2. sz. (2002): 111.

³⁸ A debreceni Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Tanácsának jegyzőkönyvei, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VIII. 7.a.30., 1943. szeptember 30. 52. A tisztséget a háború után is betöltötte. *Központi Értesítő* 71, 8. sz. (1946): 40.

³⁹ Vö. *Debreceni Ujság*, 1929. november 6., 1.

⁴⁰ A debreceni Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Tanácsának jegyzőkönyvei, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VIII. 7.a.24., 1938. június 2.

⁴¹ A miniszteri megerősítő okiratot kihirdetése: A debreceni Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Tanácsának jegyzőkönyvei, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VIII. 7.a.30. 1944. február 11. 176. sz.; Haendel lemondásával kapcsolatban vö. P. SZABÓ Béla, „Haendel Vilmos jogászprofesszor, a Debreceni M. Kir. Tisza István-Tudományegyetem 1942/43. tanévi Rector Magnificusa”, *Gerundium-Egyetemtörténeti Közlemények* 11, 1–2. sz. (2020): 34–36.

1922. június 22-i megalakulása óta rendes tagja volt a Magyar Statisztikai Társaságnak. Rendes tagi székfoglaló előadását 1924 decemberében tartotta.⁴² Emellett a Magyar Közgazdasági Társaság is tagjai között tudhatta.⁴³ Már rendes debreceni tanári ki-nevezése előtt, 1924 első felében rendes tagjává választotta a debreceni Tisza István Tudományos Társulat.⁴⁴

Bozóky életét és munkásságát nagy szociális érzékenység jellemezte. Több éven át volt a római katolikus leánylíceum igazgatótanácsának tagja,⁴⁵ és élénken részt vett a cívisváros katolikus közéletében.⁴⁶

A jog- és államtudományi kar dékánjaként számos esetben mondott ünnepi beszédet. Egyik, a harmincas évek végén megtartott tanévnyitóján az egyetemek hármascéljáról beszélt. Elsőként az egyetemek kötelességéről, a tudományos kutatásról, másodikként a különböző élethivatásokra való felkészítésről, harmadikként pedig – bár megállapítja, hogy az egyetem szigorúan véve nem nevelési intézmény – a nevelési teendőket fogalmazta meg, hogy az ifjúság vallásos, hazaszerető, becsületes, jellemes és áldozatkész legyen. A szakmai ismeretek megszerzésének ösztönzésén túl a nyelvtanulást is szorgalmazta, mégpedig úgy, hogy a világnyelvek mellett a szomszédos országok nyelvének ismeretét is fontosnak tartotta.

„Fordítsatok gondot a világnyelvek tanulására. Az alapos kiképzéshez feltétlenül szükséges legalább egy kultúrnemzet nyelvének a megértése. De okosan teszitek, ha a bennünket környező államok valamelyikének a nyelvét is tanuljátok. Az egyetem ebben a tekintetben is segítségetekre van.

Ne feledkeztek meg arról a fogadalmatokról, hogy az egyetem rektora, tanácsa, tanárai és hatóságai iránt tisztelettel és engedelmességgel viseltettek. Jól tudjuk, hogy közületek sokaknak a tanulás terhén kívül az élet nehézségeivel is meg kell küzdeniök. De nemhiába illetik régóta az egyetemet az Alma Mater névvel. Egyetemünk is, mint jó anya, diákjóléti intézményeivel igyekszik a segítségre rászorult és érdemes hallgatókon, mint szellemi gyermekein segíteni. Természetes azonban, hogy ennek a nagy nemzeti problémának a megoldásánál az államon kívül a társadalomnak is segítenie kell, mert csak egyesített erővel érhető el, hogy a jobb jövő zálogaként aposztrofált ifjúság valóban azzá lesz.

Fel tehát a munkára kedves ifjúság! A nehézségektől ne riadjatok vissza! Ellenkezőleg, acélozzák azok meg lelketeket és serkentsenek fokozott munkára!

⁴² *Az Est*, 1924. december 12., 10.; *Pesti Napló*, 1924. december 18., 9.; *Pesti Napló*, 1924. december 19., 11.

⁴³ *A debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem Évkönyve és Almanachja 1941–42* (Debrecen: Tisza István-Tudományegyetem Nyomdája, 1943), 208.

⁴⁴ *Budapesti Hírlap*, 1924. május 18., 13.

⁴⁵ *Magyarok Nagyasszonyáról nevezett római katolikus leánylíceum* (Debrecen, 1930–1936).

⁴⁶ *Katolikusok Debrecenben 1705–2015*, szerk. TAKÁCS József (Debrecen: Debrecen-Nyíregyházi Római Katolikus Egyházmegyei Levéltár és Könyvtár, 2015), 398–399.

Dolgozatok csendben, becsülettel, céljaitoktól el nem tántorítva, még pedig nemcsak addig, míg az egyetem padjain ültök!⁴⁷

A békésnek tekinthető hétköznapiak nem tarthattak örökké. A kibontakozó háborús események, a bombatámadások miatt 1944 októberében tanártársai többségéhez hasonlóan Bozóky is elhagyta Debrecent. Kötelességtudatát jelzi, hogy az elsők között tért vissza szolgálati helyére, 1945 márciusában,⁴⁸ és részt vett a Kar tevékenységének újjászervezésében.

A rektori év

Egyetemi pályafutásának csúcsát rektorrá választása jelentette. Bozóky rektori tisztét 1946. augusztus 21-én vette át, igen nehéz körülmények között.⁴⁹ Az Egyetemi Tanács első rendkívüli ülésén, melyet rektorként vezetett nem lehetett derülátó az egyetemre váró következő esztendő kapcsán:

„Sajnos legnagyobb történelmi katasztrófánk idejét élvén és szinte a lét és nemlét határán állván – az előttünk álló tanév is nehéz gondokkal teltnek és súlyos problémákkal terheltnek mutatkozik [...] Ilyen viszonyok közt, – amikor még mindig szinte máról-holnapra élünk, – a régi szokásnak megfelelő részletes rektori programot adni nem tudok [...] Programmomat tehát csak általánosságban tudom megadni, egy rövid szóban foglalom; ez a szó: munka. [...] Szóban és tettben megnyilatkozó segítséget kérek tehát a Tekintetes Tanács minden egyes tagjától, egy hosszú és nehéz évre, hogy együttes erőfeszítéssel, a kishitűséget legyőzve, a nehézségektől vissza nem riadva irányíthassuk egyetemünk munkáját, hogy szellemi és megfoghatatlan anyagi javait fokozhassuk, de legalább megőrizzhessük –, tiszteletreméltó hagyományaink útján haladva és a korszerű egész-séges haladás szellemében dolgozva.”⁵⁰

S a nehézségek tényleg hihetetlenek voltak. Rögtön a második rendkívüli ülésen, szeptember elején a menzai ellátás érdekében kellett erőteljesen fellépnie az Egyetemi Tanácsnak, mivel a miniszter utasítást adott annak beszüntetésére.⁵¹ Egy hétre rá az

⁴⁷ Bozóky Ferenc, „Tanévnyitó beszéd”, in *A debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem Évkönyve és Almanachja 1938–39* (Debrecen: Tisza István-Tudományegyetem Nyomdája, 1940), 23–24.

⁴⁸ HOLLÓSI, „*A debreceni...*”, 133.

⁴⁹ A kinevezést megerősítő miniszteri döntést az 1946. szeptember 20-án tették közzé. *Magyar Közlöny*, 214. sz. (1946): 1.

⁵⁰ A debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem Tanácsának Jegyzőkönyvei, DEENK Kézirattár, 1946/47, 1. szám.

⁵¹ A debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem Tanácsának Jegyzőkönyvei, DEENK Kézirattár, 1946/47, 14. szám. A menza működtetéséhez szükséges felszerelést például a hallgatók a város polgárai segítségével gyűjtötték össze. *Néplap*, 1946. november 17., 7.

elbocsátandó egyetemi tanárok, tansegédszemélyzet és egyéb alkalmazottak ügye került a Tanács elé. A két létszámapasztó bizottság által javasolt elbocsátandók névsora, melyet a miniszternek korábban felküldtek, a helyi sajtóban napvilágot látott, s ezért a rektor kénytelen volt napirendre tűzni a 69 listára („B-listára”) került személy, köztük több professzor további sorsának kérdését. A tanács az egyetemi tanárok, tansegédszemélyzet, alkalmazottak és altisztek megtartásáról névszerinti titkos szavazással döntött és javasolta, hogy 28 személy visszatartására tegyenek javaslatot a miniszternek, mivel „*az egyetem életéből kikapcsolásuk súlyos zökkenőt jelentene.*”⁵² Ugyanakkor az egyetemen 21 tanszék volt üresedésben, a helyettesítésre viszont nem állott rendelkezésre megfelelő bérkeret, és a hiány fedezése érdekében a miniszterhez kellett szinte könyörgő leveleket írnia a rektornak.⁵³ Időközben folyt az egyetem épületének helyreállítása is. Így például a központi épület tetőzetének és ablakainak helyreállítására 150 000 forintot sikerült kijárnia a rektornak a miniszternél.⁵⁴ Ugyanakkor a mintegy 405 000 kötetet számláló egyetemi könyvtárra pusztán 1000 forintot tudtak fordítani. Az egyetem háborús kárát akkoriban mintegy 3,5 millió forintra becsülték.⁵⁵ Az egyetem például hónapokig tartozott a városnak a víz- és áramszolgáltatás díjával, mivel a kultuszárca nem folyósította a szükséges összegeket. Az egyetem kénytelen volt önálló elektromos áramfejlesztésre átállni, hogy a klinikák működhessenek és az oktatás folyhasson,⁵⁶ de a szénellátás akadozása miatt az egyetem kemény telet volt kénytelen kiállni⁵⁷ annak ellenére, hogy szükségessé vált decembertől–januárig a szénszünet elrendelése, amely időszak alatt az előadások szüneteltek.⁵⁸ Csak 1947 áprilisában döntött arról a gazdasági Főtanács, hogy az egyetem újjáépítésére, 1 394 000 forintot folyósít, amely összeg jelentős részét – a rektor nyilatkozata szerint is – a klinikákra szándékoztak fordítani.⁵⁹

⁵² A debreceni m. kir Tisza István Tudományegyetem Tanácsának Jegyzőkönyvei, DEENK Kézirattár, 1946/47, 19. szám. A visszatartandók között volt két jogászprofesszor is: Szádeczky-Kardos Tibor és Szezhlo Zoltán. Ellenük és Zachár Gyula ellen élesen fellépett a baloldali sajtó is. *Néplap*, 1947. március 30., 5.: „*Visszacsempészik a fasiszta és B-listázott professzorokat az egyetemre.*”

⁵³ A debreceni m. kir Tisza István Tudományegyetem Tanácsának Jegyzőkönyvei, DEENK Kézirattár, 1946/47, 30. szám. A felterjesztés szerint „*a jog és államtudományi karon hat tanszék üres: 3. Az egyházjogi tanszéket az 1946. szeptember 1-vel nyugalomba vonult dr. Kun Béla ny.r. tanár helyettesíti, heti 5 órában. 4. Dr. Hacker Ervin elhunytával üresedésben lévő büntetőjogi tanszéket ugyancsak heti 5 órában dr. Bozóky Ferenc ny.r. tanár helyettesíti. 5. Dr. Juhász Nagy Sándor elhunytával megüresedett politikai tanszéket dr. Szádeczky-Kardos Tibor ny.r. tanár és 6. A kereskedelmi- és váltóügyi tanszéket pedig dr. Szezhlo Zoltán helyettesíti. 7. Dr. Baranyai Béla elhunytával megüresedett magyar alkotmány- és jogtörténeti tanszék teendőit heti 5 órában dr. Flachbart Ernő ny.r. tanár végzi – míg végül 8. Az üres közjogi tanszéket heti 5 órában dr. Szontagh Vilmos ny.r. tanár helyettesíti.*” A hittudományi karon két, az orvostudományi karon kilenc, a bölcsészettudományi karon négy tanszék volt üres.

⁵⁴ A debreceni m. kir Tisza István Tudományegyetem Tanácsának Jegyzőkönyvei, DEENK Kézirattár, 1946/47, 224. szám.

⁵⁵ *Néplap*, 1947. szeptember 23., 2.

⁵⁶ *Néplap*, 1946. november 20., 3.

⁵⁷ *Néplap*, 1947. január 8., 2.; 1947. január 11., 2.

⁵⁸ *Néplap*, 1946. december 6., 8.

⁵⁹ *Néplap*, 1947. április 6., 3.

A működési nehézségek mellett az egyetem vezetésének több politikai kihívással is szembe kellett néznie tanév során: az egyetem „demokratizálása”, vagyis a munkás- és parasztszármazású hallgatók arányának növelésének követelése a baloldali sajtó részéről, és az ezen igényt részben kielégíteni törekvő jogi kari munkástanfolyamok megszervezése és beindítása 1946 októberében jelentős kihívást jelentettek.

Bozóky rektorsága alatt avatták az első kitüntetéses doktort is a háború utáni egyetemen. 1947. március 1-én „a klinikaélelmezési pavillon éttermében” Bozóky elnökletével avatták *sub laurea Almae Matris* doktorrá Tamássy Jenő Károly miniszteri segédtitkárt, volt joghallgatót.⁶⁰

Rektori éve alatt – protokolláris kötelezettségein (pl. a Nyári Egyetem megnyitásán tartott megnyitóján⁶¹) túl is – szíven viselte a tudomány egyetemen kívüli népszerűsítésért: a Népszerű Főiskolai Tanfolyam 1947-es első félévének megnyitásán tartott „A föld és az emberiség” című előadásában mai is aktuális kérdéseket vetett fel: hogyan tudja majd a Föld eltartani az egyre növekvő népességét?⁶²

A nehéz körülmények ellenére sikeres volt Bozóky rektori éve. Kívívta kollégái és a minisztérium elismerését is fáradhatatlan igyekezetével, amelyet a normális egyetemi élet visszaállítása érdekében fejtett ki. Az Egyetemi Tanács, dr. Czeglédy Sándor hittudományi dékán szavai által így búcsúztatta:

„Mindannyian kiváltságnak éreztük, hogy ebben a nehéz tanévben Magnificentiád közvetlen munkatársai lehettünk. Magnificentiád mély bölcsessége, tapintata, páratlan lelkiismeretessége, odaadó kitartása, a kicsiny és nagy dolgokban egyaránt megmutatott hűsége mindenkor ihlető hatással volt ránk és erőt adott egyetemünk örök eszményeinek szolgálatához. [...] Mi, a tanács tagjai voltunk első tanui annak az odaadó, áldozatkész, nagyszerű hozzájártsról bizonyágot tevő és a mai viszonyokhoz képest kiválóan eredményes munkásságnak, amelyet az 1946/47. tanévben egyetemünk újjáépítése és fejlesztése érdekében kifejtteni méltóztatott.”⁶³

Bozóky a megszokott szerénységgel válaszolt e szavakra, hangsúlyozva, hogy „[...] csak a tisztséggemmel járó kötelességeimet igyekeztem egyetemünk iránti szeretettel eltelten minden erőmből teljesíteni. Nem tettem többet, mint amennyit Rector elődeim tettek és bizonyára utódaim is a rectori székekben meg fognak tenni.”⁶⁴

⁶⁰ *Néplap*, 1947. március 2., 2.; *A Reggel*, 1947. március 3., 4.

⁶¹ *Népszava*, 1947. augusztus 3., 9. A Debreceni Nyári Egyetem háború utáni első évének nehézségeire vö. VARGA Máttyás, „A Debreceni Nyári Egyetem újraindításának körülményei 1947-ben”, *Gerundium–Egyetemtörténeti Közlemények* 6, 1–2. sz. (2015): 45–63.

⁶² *Néplap*, 1947. március 4., 5. Bozóky akkor a Föld népességének megkétszereződésével számolt az elkövetkező 100 évben. Mai becslések ezt négyszeresre teszik.

⁶³ A debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem Tanácsának Jegyzőkönyvei, DEENK Kézirattár, 1946/47, 384. szám.

⁶⁴ *Uo.*

1947. áprilisában rektori minőségében szólaltatták meg egy sajtónyilatkozatban a fakultatív hitoktatás elfogadásával kapcsolatban.⁶⁵ 1948. áprilisában jogász professzor-társaival együtt tanúskodott a volt kollégája, dr. Haendel Vilmos professzor ellen indított népbírósági eljárásban.⁶⁶

A fordulat éve után Bozókyt az új hatalom mint „*a katolikus társadalom egyik legkiemelkedőbb tagját*” tartotta számon, és ő sem kerülhette el, hogy az új államrenddel kapcsolatban bizonyos lojalitást mutasson. Ezt igazolják talán azok 1949-ben neki tulajdonított, sajtóban idézett gondolatok, amelyeket az „egyetem katolikus vezetői” egyikeként tulajdonítottak neki az állam és egyház viszonyával kapcsolatban.⁶⁷

A jogi kar „szüneteltetésének” elrendelésekor (1949) Bozókyt nyugállományba helyezték.⁶⁸ Nyugdíjas éveiről nem tudunk semmit. 1961. december 11-én hunyt el Budapesten, a Farkasréti temetőben nyugszik. Sírja 2004 óta védelem alatt áll.⁶⁹

Munkássága

A statisztikus

Bozóky Ferenc tudományos kutatóként és szakíróként főként statisztikaelméleti kérdésekkel foglalkozott, a statisztikában a matematikai módszerek alkalmazásának következetes híve volt.⁷⁰ A statisztikát azonban csak módszernek, s nem önálló tudománynak tekintette. Hangsúlyozta a társadalmi törvények tapasztalati, empirikus jellegét, de a vizsgált jelenségek okainak feltárására a megfigyelést elégtelennek tartotta.⁷¹

Bozóky „*Fejezetek a statisztika elméletéből*” című, 1917-ben Nagyváradon megjelent mintegy 250 oldalas munkája⁷² a korabeli ismeretek rendkívül magas színvonalú össze-

⁶⁵ SZENTIVÁNYI György, „Debrecen üzen Szegednek”, *Képes Figyelő*, 1947. április 5.

⁶⁶ *Néplap*, 1948. április 26., 3. Haendelt 10 évi fegyházbüntetésre ítélték.

⁶⁷ *Tiszántúli Néplap*, 1949. május 16., 4. „Az egyház nem kerülhet szembe azzal az államrenddel, amely négy év alatt oly hatalmas eredményt ért el országunk újjáépítésében, mint a magyar népi demokrácia.”

⁶⁸ HOLLÓSI, „*A debreceni...*”, 282.

⁶⁹ <http://nori.gov.hu/nemzeti-sirkert/budapest/farkasreti-temeto/bozoky-ferenc-1907-tol-pilisma-roti/2963> (2014. augusztus 30.); Vö. *Budapesti Negyed* 41 (2003. ősz): 460.

⁷⁰ Alább említendő statisztikai tárgyú munkái mellett ismertek még következő művei: Bozóky Ferenc, „A statisztikai szabályosságok és az akaratszabadság”, in *Debreceni M. Kir. Tisza István-Tudományegyetem 1938–39 tanévi Évkönyve és Almanachja* (Debrecen: Tisza István-Tudományegyetem Nyomdája, 1940); Uő., „Statisztika és matematika”, in *Emlékkötet Szentpéteri Kun Béla hetvenedik születésnapjára*, szerk. RÉVÉSZ Imre, (Debrecen: Debrecen sz. kir. város és a Tiszántúli református egyházkerület könyvnyomda-vállalata, 1946), 95–114. Bozóky műveinek bibliográfiájára vö. HAJNAL Béla, „Pilismaróti Bozóky Ferenc”, in „*Ernyedetlen szorgalommal...*”: *A Debreceni Tudományegyetem jogász professzorai (1914–1949)*, szerk. P. SZABÓ Béla, Historia Facultatis Iuridicae IV, (Debrecen: Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, 2014), 385.

⁷¹ VARGA Zoltán, *A debreceni Tudományegyetem története I., 1914–1944*, (Debrecen, [1967]), 183.

⁷² BOZÓKY Ferenc, *Fejezetek a statisztika elméletéből*, (Nagyvárad: Láng József Könyvnyomdája, 1917).

foglalása. A 14 fejezetből álló kötetben a „*statisztika*” név etimológiájától kezdve a „*nagy számok törvényén*” át, a matematika illetve a valószínűség-számítás statisztikával kapcsolatos fejezetein túl, nagy elmélyültséggel tárgyalja a statisztikai következtetés törvényszerűségeit, s munkáját a statisztikai módszer és indukció leírásával zárja. A könyv, mint a szerző többi műve is, igen magas szakmai és nyelvi műveltségről tesz tanúbizonyságot, amit a felhasznált és idézett külföldi irodalom is bizonyít. Érdekes megjegyezni, hogy olvasóiról feltételezi a német, a francia és a latin nyelvtudást, mivel számos idézetnek nem adja meg a magyar fordítását, de a jóval rövidebb és igen ritkán felhasznált angol kifejezéseket, szövegeket mindig lefordítja magyarra.

Bozóky úgy vezeti be az olvasót a statisztika tudományába, hogy írásának minden oldaláról, soráról a statisztika iránti elkötelezettsége, szeretete nyilvánul meg. Kiindulási pontja szerint a statisztika pusztán a tudományos felismerés egyéb módszerei között helyet foglaló, ám a többi módszerektől nemcsak névleg, hanem logikailag is különböző *sui generis* módszer jellege van, „*Önálló*” tudományként való elismerésre azonban nem lehet igénye, annak ellenére, hogy – mint megállapítja – a módszertani irodalomban az ellenkező vélemény is elterjedt. Bozóky szerint azonban a statisztikát helytelen egynek venni „*a társadalmi tömegekre vonatkozó tudomány*”-nyal, nem lehet a társadalomtudományok körében olyan önálló tudománynak tekinteni, amelynek önállósága „*egyrészt a kutatás tárgyának különösségén [...], másrészt ezen kutatás módszerének különösségén [...] nyugszik*”.⁷³ Kiemeli, hogy a statisztikai módszerekkel a társadalmi jelenségeken kívül más jelenségek is megragadhatók.

A statisztika – Bozóky szerint – tehát a tudományos – tehát nem felületes – megismerés egyik olyan eszköze, amely új, széles teret nyitott az emberi tudás számára. A statisztikai módszer különleges természetű és horderejű kutatási módozat, külön módszer-típus, amely tömegesen fellépő jelenségeknek kvantitatív irányú kutatásánál nyerhet alkalmazást.

A statisztikai módszert tehát nem sajátíthatják ki a társadalmi tudományok, alkalmazása túlterjedhet a társadalmi jelenségek körén. Minden tömegjelenségekkel dolgozó tudománynak szüksége lehet rá *par excellence* statisztikai szempontú kutatás céljából. Így tulajdonképpen nem lehetséges az összes elgondolható statisztika-fajokat fölsorolni, mivel rengeteg speciálstatisztika létezhet. Lehetetlen a statisztikailag kutatható jelenségek teljes rendszerét felmérni.

Bozóky – a rá jellemző ügybuzgalommal – veszi számba a statisztikai törvényszerűségek jellemzőit. Mutatványként ismertetjük azt a 18 – ide vonatkozó – tézist, amelyeknek jelentős része kiállta az idők próbáját:

A statisztikai törvényszerűségek nem természeti törvények, mivel a statisztikai módszer nem képes szigorú okozati összefüggések felállításáig eljutni. Egészen mások a természeti törvények konstitutív ismérvei.

⁷³ Bozóky, *Fejezetek...*, 52.

A statisztikai törvények pusztán tapasztalati, empirikus törvények, a tényleges történés, a tapasztalat alapján fölállítva.

A statisztikai törvényekből csak azt látjuk, hogyan alakultak a tömegjelenségek, de nem látjuk, miért alakultak így, miért kellett ilyenekké alakulniuk?

A statisztikai törvények nem oksági törvények.

A statisztikai törvények mindig egy konkrét állapot vagy folyamat törvényei. Nem egy bizonyos tömegjelenség, pl. a halálozás általános érvényű törvénye, mert annak általánosnak, egzaktnak kellene lennie, hanem egy bizonyos konkrét terület konkrét időszaki halálozási viszonyainak törvénye. A statisztikai törvény mindig egy bizonyos helyen, bizonyos időben észlelhető konkrét jelenségre vonatkozik.

1. A statisztikai törvényszerűségek csak tömeges észleléssel, vagyis a statisztikai módszer segítségével, „*a nagy számok törvényé*”-nek használatával állíthatók fel.
2. A statisztikai törvény csak azt mondja meg, mi történik az átlagban, de nem az egyes speciális esetben. A törvényszerű esemény az egyes esetben is bekövetkezhetik ugyan, de nem kell szükségképp bekövetkeznie, mint a fizikai törvényszerűségek esetében.
3. A statisztikai törvényszerűségek nem egzaktak, matematikailag nem formulázhatók.
4. A statisztikai törvényszerűségek nem mutatnak abszolút állandóságot; a szabályosság szót nem kell szigorúan értelmezni.
5. A statisztikai törvényszerűségek csak relatív állandóságúak.
6. A statisztikai törvényszerűségek nem vonatkoznak a jövőre teljes bizonyossággal.
7. A statisztikai törvényszerűségek *a priori* fel nem állíthatók, ami különben már abból folyik, hogy empirikus törvények.
8. A statisztikai törvényszerűségek részleges érvényességűek, vagyis a hasonló fajtájú jelenségek körök mindegyikére nem engednek következtetést.
9. A statisztikai törvények kifejezési formái a tömegadatokból kiszámított átlagok vagy arányszámok.
10. A statisztikai törvények csak olyan tömegjelenségek körében állíthatók fel, amelyek valamely állandó ok domináló befolyása alatt állnak.
11. A statisztikai törvények csak ideiglenes jellegűek, nincsenek végleges érvényességgel felállítva, hanem újra és újra alakítandók.
12. A statisztikai törvényszerűségek száma határtalan, mivel a statisztikai módszer alkalmazási területének szélesbültével és mélyítésével folyton újabbakkal cseréltetnek fel.
13. A statisztikai törvényszerűségek egyéb jellemző vonásaiként megjelölhetők az alábbiak: komplexek, nem szükségképpeniek, hipotetikus jellegűek, történelmi meghatározottságúak, szimptomatikusak és nem okmagyarázóak.

Bozókynak másik jelentős, immár a statisztika módszertanát ismertető munkája a „*A statisztika módszertana*” című 1927-ben Debrecenben kiadott mintegy 200 oldalas munkája a kor színvonalán álló mű, amelynek 120 tételből álló (többségében idegen

nyelvű) irodalomjegyzéke jól mutatja, hogy milyen gazdag ismeretanyagra támaszkodva tekinti át – öt részben – a statisztika addig felhalmozott tudásanyagát. Felhasználja ugyan korábbi könyvének egyes fejezeteit, de alapvetően új múról van szó, amely egyes részeitől eltérően ma is megállná helyét az egyetemi tankönyvek sorában.

Bozóky kötetének előszavában elismeri,

„[...] hogy a statisztikának, lelkes híveinek, sőt a számokból túl messzemenő, nem egyszer egyenesen fantasztikus következtetéseket levonó, valóságos „morbus statisticus”-ban szenvedő rajongóinak nagy táborán kívül sok ellensége is van. A statisztika ma, a tapasztaláson nyugvó kutatás korában sem népszerű. Se szeri, se száma a statisztika elleni szemrehányásoknak: „száraz”, „kétértelmű”, „megbízhatatlan”, „elavult”, „célzatos”, „összehasonlíthatatlan”, „minden bebizonyítható vele”, vagy ellenkezőleg „semmit sem bizonyít” stb. Pedig mindezek a vádak igazságtalanul érik a statisztikát, mert, ha vannak is fogyatékságai a statisztikai módszernek, ha vannak is „rossz” statisztikák, be kell látnunk, hogy azok oka csak igen kis részben maga a módszer, ellenben annál nagyobb részben az ember, kedvező esetben iránta tanúsított passzív közönyösségével, rosszabb esetben aktív ellenszenvével. Pedig, ha jó a statisztikai alap, hozzáértő kézzel bántva ezzel a finom igazságkutató eszközzel, a társadalmi életnek és a természet világának mily csodálatos titkai tárulnak a kutató emberi szem elé!

Hogy az analízis pontosságával és a szintézis biztonságával egyidejűleg dolgozó statisztika mily nélkülözhetetlen a modern kultúréletben – minden diszkreditálási törekvessel szemben –, mi sem igazolja fényesebben, mint az egyre növekedő számtenger. Ma már valósággal a műveltséghez tartozik a társadalmi élet legfontosabb eseményeire vonatkozó, frazeológia kódét elosztató statisztikai adatok tudása. A számok szuggesztív hatása alól nem tudjuk magunkat kivonni és éppen ezért kétszeresen fontos, hogy azokat – mint Foville írja – „pengetni” tudjuk, az az értelmüket és értéküket megítélni.”⁷⁴

Bozóky meggyőződése, hogy a statisztikának köszönhetjük, hogy a társadalmi jelenségek bonyolult, változékony, első pillantásra kaotikusnak tetsző összevisszaságában eligazodhatunk, sőt a jelenségeket a fizikai mérés mintájára valósággal meg is mérhetjük.

Kiemeli, hogy a sok észlelés közt, amelyet a statisztikának köszönhetünk, a legnagyobb meglepetéseket az emberi élet eseményeiben és különösen az emberi cselekedetekben mutatkozó szabályosságok okozhatják, hiszen már a társadalmi tömegjelenségek első rendszeres észlelésekor bámulattal észlelték a tudósok, hogy bizonyos események

⁷⁴ Bozóky Ferenc, *A statisztika módszertana*, (Debrecen: Városi Nyomda, 1927), 1. A munkát ismerteti Varga István. *Közgazdasági Szemle*, (1928): 371–375. A könyvvel kapcsolatos, Áfra Nagy Jánossal kialakult vitára vö. *Társadalomtudomány* (1928): 276–279., 454–458.

és cselekedetek – hosszabb időn át és nagyobb területen megfigyelve – majdnem matematikailag pontosan ismétlődnek.

A közgazdász

Bozóky Ferenc nemcsak jogász, statisztikus, hanem közgazdász is volt, aki a polgári társadalomszemléletet, a kapitalista fejlődés óvatos kritikáját vitathatatlan szociális felelősségérzettel párosította.⁷⁵ Elismerte a kapitalizmusban a szorgalom, a vállalkozási szellem és az egyéni kezdeményezés jelentőségét, de azt is kimondta, hogy a tőkés gazdaság körében érvényesülő verseny folyamán a tisztességtelen eszközökkel versenyző erősebb gyakran győz a tisztességes eszközökkel versenyző gyengébb felett, s ezért a „[...] *kíméletlen szabad érvényesülési rendszer megteremti a vagyon uralmát [...] az alaki jogegyenlőség mellett a nagy anyagi egyenlőtlenséget.*”⁷⁶ Kritikai gondolataiból modern értékelői egy „*átmeneti alakzatú közgazdasági rendszer*” híveként tekintenek rá, aki egy bizonyos szociális individualizmus, vagy individuális szocializmus útját tartotta volna üdvöztítőnek és egy konzervatív szocializmusról elmélkedett. Felmérve a kapitalizmus egyes válságjelenségeit az emberek közötti szolidaritás jelentőségét emelte ki, hirdetve, hogy a „*tulajdon csak akkor érdemel tiszteletet, ha szociális tartozását leróta.*”⁷⁷

Bozóky közgazdászként Széchenyit tekintette példaképének, és legfontosabb feladatának „a legnagyobb magyar” közírói, mondhatni „tudományos” munkássága megismerését, értékelését és továbbgondolását tartotta.

Bozóky értelmezésében Széchenyi az egyedül helyes politikának azt tartotta, hogy – hibáinkat felismerve – tettekkel, reformokkal segítsünk az országon.⁷⁸ Széchenyi a nemzet felemelésének eszközét a közgazdasági viszonyok javításában, a társadalmi jólét fokozásában, a vagyonosodásban látta: „[...] *hazánkban mindenkinek vagy legalább a lehető legnagyobb résznek gyomra, feje és erszénye ne legyen üres.*”⁷⁹

Bozóky – megvédve Széchenyit a materializmus vádjától – kiemeli, hogy a politikus gazdasági gyengeségünk tudatában hiú ábrándnak tartotta nemzeti jogaink érvényesítését, míg úgy vélte, hogy az ország gazdasági megerősödése révén – amit véres forradalom kockázata nélkül csak Bécs segítségével gondolt lehetségesnek – politikai súlyunk gyarapodhat, és ezáltal kivívhatónak és biztosíthatónak tartotta tényleges és nem csak névleges függetlenségünket is. Ezért állította egész politikája tengelyébe a gazdasági kérdések megoldását. Széchenyi továbbá azt is hirdette, hogy a legkönnyebben a gazda-

⁷⁵ Az alább említendő munkái mellett e tárgykörben ismert még: Bozóky Ferenc, *Közgazdasági politika: Gyakorlati közgazdaságtan*, Jogi kézikönyvek 4 (Debrecen: Gárdos József, 1923).

⁷⁶ Bozóky Ferenc, *Közgazdaságtan*, 15–16.; VARGA, *A debreceni...*, 183–184.

⁷⁷ VARGA, *A debreceni...*, 184.

⁷⁸ Bozóky Ferenc, „Széchenyi gazdaságpolitikája”, in *A debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem Évkönyve és Almanachja 1941–42*, (Debrecen: Tisza István-Tudományegyetem Nyomdája, 1943), 41.

⁷⁹ Bozóky, „Széchenyi...”, 41.

sági kérdések megoldásában találkozik össze a nemzet és kormány érdeke. Továbbá az is szemei előtt lebeghetett, hogy csak egy gazdag országban honolhat műveltség, tudomány, művészet és alkotmányosság. Meggyőződése volt, hogy a nemzet – jóléti céljai elérése érdekében – csak önmagára számíthat.

Bozóky szerint Széchenyi közgazdasági munkássága az egész akkori magyar közgazdaságtan szerkezetét teljesen átalakította és tevékenységének eredményei közgazdasági fejlődésünk irányvonalát minden időkre megszabták.

Bozóky – Széchenyi gazdaságpolitikáját vázlatosan áttekintve – megállapítja, hogy azt a konzervatív haladás jellemezte. A politikus újtó volt, de nem akart egyszerre mindent felforgatni. Ellensége volt a túlzott konzervativizmusnak, a merev változatni nem akarásnak. Kárhoztatta a haladás összes akadályát, különösen azokat a tényezőket, amelyek a gazdasági fejlődést gátolták, mivel nemzeti létünk gyengének tartott alapjait akarta megerősíteni. Ugyanakkor azonban a túlzott radikalizmus, a forradalmi ideológia is távol állott tőle. A haladásban is józanságot, megfontoltságot tanúsított, a hideg ész szavára hallgatva, lépésről-lépésre, de szünet nélkül akarta előrevinni nemzetét. Semmit sem akart sem elszüntetni, sem elmulasztani. Barátja volt a régi fenntartásának, ha jónak tartotta, de szószólója az újításnak, ha a réginél jobbnak ítélte. Nem volt szabad-elvű, mégis a szabadsághoz vonzódott. A gazdasági életet az egyéni kezdeményezésre akarta felépíteni. Az anyagi téren való haladáson kívül szellemi és erkölcsi haladást is fontosnak tartotta. Bozóky – akár saját maga eszmeiségének esszenciájaként is felfogva – kiemeli, hogy Széchenyi rendkívüli éleslátására vall, hogy az arisztokratikus és demokratikus intézmények egyensúlya volt az eszménye. Tökéletesen megtestesítette azt, amit céljaként így jelölt meg: *„Én egy szelíd és convulsio-nélküli reformatiot akarok”*, és valóban az volt, aminek magát mondotta: *„[...] becsületes progresszivist, ernyedetlen reformer.”* Örök példáját adta a közéleti működés azon erkölcsi törvényét, amit mindenkire kötelezőnek tartott: *„Ki pedig a közönségnek akar használni, legelső kötelessége magáruul egészen elfelejtkezni.”*⁸⁰

Bozóky professzor, egyetemünk kicsit elfelejtett polihisztora mindenekelőtt azt hangsúlyozza, hogy Széchenyi rendkívüli tudásával, lángelméjével, a nemzeti célok és feladatok intuitív felismerésével lefektette az új Magyarország számára a gazdasági alapokat. hangsúlyozza, hogy gazdaságpolitikája egy évszázad múltán sem veszítette el időszerűségét és helyesen alkalmazva, saját kora gazdasági bajaira is orvosszernek tekintett. Bozóky szemében Széchenyi élő és ható valóság kora magyarsága számára is, az örök magyar gondolat nagyszerű megtestesítője és hordozója. Kiemeli, hogy ha van magyar, aki az utókor háláját csupa-tett életével megérdemli, akkor bizonyára Széchenyi az.

„De hálánkat iránta legméltóbban csak úgy róhatjuk le, ha halhatatlan emlékét nemcsak ékes szavakkal ünnepeľjük, hanem, ha hazájának és fájának izzó szeretete-

⁸⁰ Bozóky, „Széchenyi...”, 63.

tétől fűtött, tetteikkel bebizonyított hazaszeretetét tündöklő példának tekintve, nem egy kor szükségleteihez szabott, hanem örökérvényű tanításait megszívlevé, az ő hitével és éltető eszméivel áthatottan áldozatosan dolgozunk látományáért, a boldogabb magyar jövődőért, a Széchenyi-szellemű Magyarországért!⁸¹

Bozóky Ferenc – Széchenyi szellemiségéből fakadó – tetteirét nem csak évtizedes professzori tevékenységével,⁸² hanem rektori évében kifejtett tevékenységével is igazolta. Az egyetem újjáépítésében szerzett érdemei jelentős helyet biztosítanak számára az egyetem *Rector Magnificus*ainak Pantheonjában.

---

⁸¹ *Uo.*

⁸² Műveinek bibliográfiájára vö. HAJNAL Béla, „Pilismaróti Bozóky Ferenc”, in „*Ernyedetlen szorgalommal ...*”: *A Debreceni Tudományegyetem jogász professzorai (1914–1949)*, szerk. P. SZABÓ Béla, *Historia Facultatis Iuridicae* IV, (Debrecen: Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, 2014), 385.